

Oponentský posudek bakalářské práce Terezy Belingerové
Griceův kooperační princip ve vztahu k Leechovu principu zdvořilosti

Posuzovaná bakalářská práce má teoretickou a praktickou část. Teoretická část se začíná spíše matoucími než vyjasňujícími kapitolkami o komunikačních strategiích a konverzační implikatuře. V první z nich se tvrdí, že věk nebo faktory související s prostředím jsou komunikační dovednosti (s. 9) nebo že kooperační i zdvořilostní princip i „různé způsoby, které tyto principy porušují“, patří mezi komunikační strategie (tamtéž). Druhá uvádí několik přístupů k implikatuře včetně příkladů, aniž by reflektovala, že jde o přístupy různé, nebo aspoň o různé typy implikatur (s. 12).

Stěžejní pasáže teoretické části pojednávají o dvou vlivných pragmatických teoriích: Griceově teorii komunikační kooperace a Leechově teorii zdvořilosti. V prvním případě nejprve uvádějí formulace kooperačních maxim a poté – na základě odborné literatury – některé běžné příčiny či způsoby jejich porušování. Příklady na s. 14 a 16 jsou v zásadě stejné (*zemřel místo byl zavražděn; skončil jsem místo dostal jsem výpověď*), ačkoli jde o příklady porušování různých maxim; autorku práce to však nevede ke kritice ani teorie samotné, ani jejích českých výkladů, z nichž ty příklady přejímá, ba ani k převzetí názoru M. Hirschové (2006), že maxim je většinou porušováno víc najednou. Příklad nejasné výpovědi o *takovém tom novém filmu* na s. 17 poněkud problematizuje pojem strategie, neboť nejasnost zde není záměrná: těžko mluvit o strategii, když se mluví prostě neumí vyjádřit. Na s. 16 je uveden jako příklad porušení maximy relevance rozhovor novináře s politikem. Maxima relevance se v Griceově pojetí vztahuje k celkovému cíli konverzace, avšak zde má každý z komunikantů zcela jiný komunikační cíl. Jak tady lze s pojmem relevance pracovat?

Leechovy zdvořilostní maximy používají pojem *druhý* (např. *minimalizujte kritiku druhého*). V dalším výkladu je tento *druhý* v práci ztotožněn s komunikačním partnerem (adresátem), ale posléze se píše i o *ostatních* a *jiných* (s. 23). Je tedy / má tedy být zdvořilost vztahována pouze ke komunikantům, nebo se týká i třetích osob? V druhém uvedeném případě vznikají netriviální teoretické problémy, totiž zda se zdvořilosti k třetím osobám týkají všechny maximy ve stejné míře a zda dávat přednost zdvořilosti k *druhému*, nebo k *třetímu*. Reakce *Ano, zbláznila!* na výrok *Já už jsem se opravdu zbláznila* (s. 24) neporušuje maximu skromnosti, nýbrž uznání (ocenění), a těžší ji lze vykládat jako omezující nesoulad mezi komunikanty: vždyť jde o vyjádření souhlasu. Maximy souhlasu a uznání mohou být v rozporu. Teoretická část se končí kapitolkou o názorech jiných autorů na obě probírané teorie, obsahující názory kritické a takové, které obě teorie usouvztažňují. Jsou v ní citovány i základní práce v češtině, které byly hojně citovány i v předchozích výkladech.

Praktická část práce má podobu charakteristiky několika vybraných komunikačních situací z hlediska toho, zda jsou v nich oba sledované principy, respektive všechny jejich maximy, dodržovány, nebo porušovány. Charakteristika se opírá o výzkumný materiál v podobě nahrávek různých typů autentických mluvených dialogů (to považují za cenné, stejně jako fakt, že jsou tyto rozhovory uvedeny v příloze). Autorka je dělí na (soukromé) neformální versus formální. Domnívám se, že významných faktorů odlišujících jednotlivé podskupiny rozhovorů je víc a že některé „formální“ příliš formální nejsou. Asi by bývalo užitečnější využít k vymezení sledovaných typů komunikačních situací pojmu sociální distance, v pragmaticce – včetně právě teorií zdvořilosti – běžně používaného (srov. Hirschová 2006). Charakteristika není kvantitativní; nerozebírá všechny případy porušování všech maxim, nýbrž jen uvádí příklady a zobecňuje zřejmě podle celkového dojmu.

Výše uvedená nejasnost maximy relevance je dobře ilustrována i analyzovaným materiálem: zatímco v sekvenci otázka–odpověď (s. 34) lze porušení této maximy dokázat snadno, v případě dlouhého rozhovoru o bazénu (s. 33) je to velmi sporné – podle autorky je maxima porušována téměř neustále, podle mě porušována není, neboť rozhovor nemá žádný jasný účel ani přesně vymezené téma. Obecně platí, že konkrétní vyjádření nelze s dodržováním či porušováním jednotlivých maxim spojovat exaktně a že je lze interpretovat různě; např. případ, kdy jedna z komunikantek odmítla odpovídat na otázku po svém zdravotním stavu, je na s. 36 vykládán jako porušení hned dvou maxim kooperace, ale podle mě by bylo vhodnější interpretovat ho pomocí zdvořilosti (i když asi spíš tzv. negativní

zdvořilosti než zdvořilosti v pojetí Leechově): A je nekooperativní, protože B svými otázkami po soukromých informacích ohrožuje její tvář. Reakci *Ondro, ty seš blázen, ne?* na Ondrovu informaci o ukončení studia během třetího ročníku (s. 38) lze jistě ohodnotit jako maximalizovanou a nevybíravou kritiku Ondry, ale není v pozadí takové reakce zaprvé implicitní vyjádření víry, že Ondra by byl schopen dostudovat, a zadruhé implicitní vyjádření účasti, totiž že by bylo v Ondrově zájmu dostudovat – a není nakonec tahle „hloubková“ zdvořilost v dané komunikaci důležitější než ona povrchová nevybíravost? (Urazil se Ondra?) A konečně pokud jde o odpovědi hokejistů na otázky redaktorů, časté porušování maximy způsobu není dáno ani tak tím, že hokejisté nejsou zvyklí vyjadřovat se uhlazeně (to je poněkud uhlazená formulace, s. 47), jako spíš deficitem strukturovaného myšlení.

Osobně bych z analyzovaného materiálu, ba i z konkrétních příkladů vyvozoval trochu jiné závěry než autorka práce. Zdá se mi např. nápadné, že v jediném skutečně formálním typu rozhovorů, který byl v práci analyzován, totiž v rozhovorech na úřadech (jedině tam se komunikanti navzájem neznali), je míra dodržování kooperačních maxim vysoká a maximy zdvořilostní nejsou většinou ani dodržovány, ani porušovány, nýbrž nemají se kde projevit. Je to nejspíš dáno tím, že rozhovor je zaměřen na věcné téma; zdvořilost i nezdvořilost mohou naproti tomu lépe vystoupit v rozhovorech, v nichž jsou výrazně komunikovány i sebeobrazy mluvčích a jejich obrazy adresátů (řeceno s L. Saicovou Římalovou: kde vystupuje do popředí vztahový aspekt komunikace).

Otázky k obhajobě:

- 1) Jak s Griceovou teorií kooperace souvisí přístup Dalea Carnegiego? (O obou se bez vyjasnění vzájemných vztahů píše na s. 13.)
- 2) Jak je v práci chápána aluze? (Např. na s. 16.)
- 3) Co je to přirozené chování (s. 17) a proč je znemožněno pronesenou výzvou?
- 4) Pozvánka typu *musíš přijít na večeři* (s. 22) nepochybně maximalizuje prospěch adresáta, ale proč by měla maximalizovat nepospěch mluvčího?

Jak už asi napověděly některé citované pasáže, bakalářská práce T. Belingerové si s přesností formulací starosti nedělá. Některé dílčí závěry jsou nesrozumitelné (první, dlouhý odstavec na s. 37; poslední odstavec oddílu 8.2.1). Ani po formální stránce není příliš uspokojivá: obsahuje řadu překlepů, interpunkční chyby (oddělování rozvitého příslovecného určení na začátku výpovědi čárkou se zdá být soustavné) a chyby pravopisné včetně hrubých (*milné*, s. 14; *výřivka*, s. 33 a V), chyby ve vazbách (*vyvarovat se čemu*) a anakoluty či atrakce.

Posuzovanou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji ji hodnotit známkou dobře.

V Praze 8. června 2011

doc. Mgr. Robert ADAM, Ph.D.